

Z REVUÍ A ČASOPISŮ.

O PRÁVECH ČLOVĚKA.

Bývalý říšský kancléř rakouský Dr. Karl Renner uveřejňuje v *Zeitschrift für sociales Recht* (Jahrg. 1, Nummer 4) pod názvem *Menschenrechte, ihre geschichtliche Rolle und ihre zukünftige Geltung* trest své přednášky konané v rakouské Lize pro práva člověka. Práva člověka jsou mu dějinným odkazem. Účelem jeho obsáhlé a pěkné studie jest dáti přesnou odpověď na otázku, pokud a do jaké míry má tento odkaz ještě význam pro naše pokolení a máme-li jej zanechat příštím pokolením neporušený a obohacený.

Prohlášení práv člověka bylo vyvrcholením politického a společenského ducha veliké dějinné epochy, zvané »měšťanskou«, bylo dokumentem, podle něhož se orientoval celý věk, ať již s ním souhlasil nebo byl proti němu. Dnes stala se práva člověka ve dvojím směru problémem. Vedle měšťanstva vystoupil na jeviště dějin *proletariát* a zároveň proti vůdčím ideám liberalismu a demokracie vystupuje *idea socialismu*. Práva člověka jsou odhazována *komunismem* jako maloměšťácký předsudek, který nemůže mít nároku na uplatnění v proletářském světě, a jsou zatracována *fašismem* jako nepřipustná a pokroku bránící závora jeho »*integrálního státu*«, který zabírá všechny úkoly společnosti a zahrnuje všechny občany bez výjimky. Mezi oběma těmito extrémy stojí jak měšťanská demokracie tak i sociální demokracie a pro oba tyto směry jest velmi závažnou otázkou, jakou cenu mají práva člověka ještě pro naši dobu. Odpověděti na tuto otázku předpokládá poznati a porozuměti především vzniku celé ideje, jejímu trvání a dosavadním obměnám jejím.

Práva člověka vznikla nejprve v boji proti absolutnímu knížetství; boj začíná v okamžiku, kdy absolutní knížetství vystupuje z feudálního společenského řádu jako zvláštní, na svou dobu revoluční síla. První náběhy k prohlášení práv člověka nalézáme v *Magna charta libertatum* na počátku XIII. století. Poněkud dále jde *Declaration of rights* z 13. února 1689, jež jest jedním ze základních zákonů anglické ústavy. Právní vývoj jde kupředu a prohlášení práv člověka a práv občanských rodí se z války anglických kolonií v Americe proti mateřské zemi. V roce 1872 usnáší se revoluční shromáždění občanů v Bostonu pod duchovným vůdcovstvím Adamovým na »*Prohlášení práv kolonistů jako lidí, křesťanů a občanů*«. Jako lidé proklamují kolonisté zásadu, že životu, volnosti a majetku nesmí býti ubližováno vládou královskou a jejími úřady; jako křesťané žádají svobodu náboženskou, dnešní svobodu svědomí, požadavek na tu dobu revoluční; jako občané konečně domáhají se však zaručených práv občanů anglických. Pokrok, jehož bylo dosaženo v této resoluci, znamená *obrat v myšlence*. Nemají býti chráněny státní instituce a orgány, nýbrž individuum proti státu vůbec; staví se do popředí právo jedince proti státu a před státem. Kongres kolonií ve Filadelfii v r. 1774 přijímá tuto resoluci za svou, jde dále a v prohlášení vypočítává již požadovaná práva. *Občanská práva*, která se požadují *vedle* práv člověka, jsou: svoboda tisku a slova, zákaz všech výjimečných soudů, domácí právo, právo dosazovati úředníky v koloniích a kontrolovati královského guvernéra, právo to, jež dlužno chápati jako *právo politické*, a *zákaz udržování stálého vojska v koloniích*. Zde rozlišují se již práva člověka, která má jedinec oproti státu a před státem, a práva občanská a politická, jež má vykonávati jedinec ve státě. Myšlenka suverenity lidu, myšlenka demokracie a myšlenka práv člověka stává se skutečností dobré desítiletí před francouzskou revolucí v ústavě jednotlivých států Spojených států amerických v letech 1778 a 1779. Duchovně působí tu filosof *Locke* a *Montesquieu*. Prohlášení práv člověka a práv občanských, doslovně prohlášení práv člověka a občana ústavodárným národním shromážděním v r. 1789 ve Francii a přejeté do ústavy z 3. září 1791 bylo pro evropský kontinent pochodní. Obsahuje ustanovení, že život, volnost a majetek jsou základními právy, čistými právy člověka a občana, do nichž nesmí stát zasahovati vyjma za určitých zákonitých podmínek. Nejblíží generace socialistická požaduje pak jako základní právo vedle práva na majetek *právo na práci* a pro případ, nemá-li společnost pro jednotlivce práce, *právo na assistance publique*, právo na veřejnou podporu. Jednotliví socialisté nespokojují se ani voláním po právu na práci,

nýbrž dožadují se oproti stále zřetelněji vystupujícímu kapitalistickému vyssávání *práva na celý výtěžek práce*. Zdůrazňují, že čistě právní volnost a rovnost jsou pouhými právy formálními, pokud panuje nerovnost hospodářská, a žádají proto hospodářské a sociální rozšíření těchto základních práv, pokud jich vůbec nezavrhnou. Obce a provincie vystupují proti centralistickému státu s požadavkem, že i ony mají určitá základní práva, *droit municipal*, do nichž by stát rovněž neměl zasahovat. Je tu oposice se dvou stran: jedna v tom směru, že právo na majetek musí být doplněno nebo nahrazeno právem na práci, eventuálně právem na veřejnou podporu a toto právo že musí být zase kompensováno povinností pracovat; na druhé straně oposice vycházející z toho, že poměr jednotlivého individua k abstraktu státní moci nevyplňuje celý společenský a státní život, že mezi jedinci a státem jsou ještě obce, provincie a jiné útvary, jimž rovněž musí se dostatí práv oproti státu.

Po revoluci r. 1848 nastává změna potud, že místo termínu, »práva člověka a práva občanská« počíná se v teorii užívat označení »základní práva«, které přechází také do ústav. Podle Dra Rennera je výmarská ústava z r. 1919 nejmodernější ústavou světa, pokud jde právě o kodifikaci základních práv, práv člověka a práv občanských. V druhém hlavním oddílu mluví o *základních právech a základních povinnostech*. Jde o jednu povinnost: poslouchati zákonů. Tato základní povinnost jest všeobecným předpokladem každého státního života, nutným myslitelným předpokladem zákona a nepotřebuje býtí ukládána zákonem. Novou jest v této ústavě opravdu nová právní materie. V druhém oddílu pod titulem »*Gemeinschaftsleben*« nalézáme mezi základními právy ustanovení o manželství. Stát přejímá ochranu rodiny. Toto ustanovení *ukládá státu úkoly*. Státní pospolitost má mítí za úkol chrániti jednotlivcovu manželství. Rodiny bohaté na dítky mají nárok na vyrovnávací péči, na pozitivní státní pomoc. Ustanovení toto není ovšem ještě konkrétně provedeno, právní nárok není ještě tak konkretisován, aby jej mohl jedinec uplatňovati žalobou, ale nová právní myšlenka jest zřejmě znatelná. V článku 122 jest vyslovena státní ochrana mládeže. Podle článku 127 obce a svazky obcí mají nárok na samosprávu v rámci zákonů. To je *droit municipale*; právo korporací oproti státu je tu formulováno jako základní právo. Stát uznává tedy *korporaci*, která uvnitř státního celku má základní právo na vlastní existenci, na existenci podobnou existenci státní tím, že si dává sama normy, sama dosazuje úřady a provádí zdaňování. To je vývojově něčím více, než co obsahuje původní právo člověka a občana jako původní *droit municipale*. Také školství patří k úkolům státním. Největší a nejpozoruhodnější rozšíření původní ideje přináší oddíl nazvaný »*Das Wirtschaftsleben*«. Podle článku 151 řád hospodářský musí odpovídati *zásadám spravedlnosti s cílem zajištění bytí důstojného člověka*. Ústava je — v podstatě aspoň — pouhým programem. Ale s ohledem na celý právní vývoj v minulých stoletích jest to přece jen svérázná věc, prohlašuje-li se *důstojné bytí člověka pro všechny za úkol státu a to mezi základními právy*. Nového osvětlení dostává se článku 151 článkem 153, podle něhož majetek se zaručuje státem a skrze stát. Majetek není už základním právem před zákonem, nýbrž právem na základě zákona, že totiž jedinec má svůj majetek nikoli před státem a proti státu, nýbrž skrze stát. V článku 156 proklamuje se *právo na socialisaci* a upravuje se její postup, článek 157 pak staví *pracovní sílu pod zvláštní ochranu státu*; toto právo jest úřady prosaditelné jako základní právo jednotlivcovu. Článek 165 ustanovuje nové základní právo: právo dělníků a zřízenců voliti v *soukromém závodě* závodní rady. V právu závodních rad vidíme jádro t. zv. *hospodářské demokracie* nebo *hospodářského práva spolurozhodovati*.

Vycházíme-li tedy, praví Dr. Renner, od Magna charta, která chrání feudální barony v jejich právu oproti absolutnímu knížeti — to jest r. 1215 —, přes Bill of rights v r. 1689, jímž přiznává se parlamentu volební svoboda, svoboda slova, imunita a právo povolovati daně, a přes habeas corpus-akt, který zajišťuje právo domácí, a jdeme-li dále přes francouzskou revoluci, která chrání život, osobní svobodu jednotlivcovu a majetek, nechce však ničeho věděti o zásahu státu do života hospodářského, k ústavě výmarské, která vytyčuje právo jedince, rodiny bohaté na dítky, právo dělníka na ochranu práce, právo na zastoupení dělníka v továrně, úředníka v jeho úřadě, vidíme, že z toho vyplývá základní poznatek: právo člověka nelze posuzovati tak, že máme na zřeteli ojedinelý historický fakt, t. j.

prohlášení práv člověka a práv občanských z r. 1789, nýbrž že sledujeme právně historický proces, vývojový proces více než půl tisíciletí, který vytváří a přetvořuje jednotlivé konkrétní instituce, v podstatě je sice podržuje, leč v jejich funkci je také pozměňuje a přizpůsobuje jednotlivým epochám. Teprve takovéto poznání vede k věcnému rozhodnutí o tom, co má dnešní generace podržeti z práv člověka a co máme z nich uchovati generacím budoucím.

Jednou ze základních funkcí práv člověka jest *omeziti státní moc*. Z moci státní nutno především vyloučiti veliký obor náboženstev, církví a vyznání; neboť stát nemůže ani v očích člověka pravověrného obsáhnouti a vyčerpati náboženský život. Zákon jest vždy *vnějším* pravidlem a *donucování neváže vyznání*. Moderní život rozrostl se daleko, daleko přes hranice i největšího státu. Internacionála stala se dnes živoucím reálným společenstvím a přestala býti již pouhou ideou. Dnes každý člověk ve všech kultivovaných společenských formách musí míti sféru, kde není ničím jiným než individuem, ničím jiným než člověkem. To znamená zároveň, že v těchto čistě lidsky chápaných vztazích, jež mají býti státu odňaty, může se spojovati se sobě rovnými jak sám chce přes všechny státní hranice. A tu třeba rozšířiti podstatně základní práva; neboť *služba lidskosti jde před službou státu* (přátel světového míru). Rozšíření základních práv jest tu nutným. Stát je dnes jediným činitelem v lidské společnosti, v celém lidstvu, jenž si osobuje právo *dávati zákony a vystupovati jako tvůrce práva*. Každý stát pro sebe dává své zákony a žádá, aby jeho zákony platily za »právo«, a činí si nárok na to, že jeho jednání jest vždy *správné*. Každé odsouzení svého jednání jest nakloněn posuzovati a trestati jako vzeptění se státní moci. Dnes však stal se náš svět jiným a *všeobecné zájmy civilizace odsuzují mnohý stát*. Stát, který svévolně vyhlašuje válku, jest v očích lidstva — *zločincem*. Stát může býti tedy také zločincem a jeho zákony, které nám jakožto svým poddaným vnucuje jako právo, mohou býti uznány na fóru internacionály, všeobecným lidským vědomím za *zákony zločinecké*. Z toho plyne, že mezi základní práva patří ustanovení, které chrání *každé právní přesvědčení a zvláště mezinárodní přesvědčení oproti přečeňování suverenity jednotlivého státu*; to vyžaduje především *omezení nesmírně rozšířeného pojmu velezrady a zrady na státě*.

Jak má býti omezena státní moc? Hledíme-li na věc se stanoviska historického, vidíme, že objevuje se nám jistý základní stav práv člověka, jenž se neměnil v minulosti a stěží se může změnit v dohledné budoucnosti. K absolutním právům člověka možno především počítat *svobodu ducha a svědomí*. Bohužel musili jsme se přesvědčiti podle Dr. Rennera, že toto právo, svoboda ducha a vše, co k tomu patří, svobodná věda, svobodné učení, ale i politická svoboda myšlenková, bylo rozhodně omezeno státnictvím, které platí v určitých směrech za nejmodernější, t. j. *sovětskou unii*. Sovětská diktatura snížila duchovou svobodu na nejcitelnější míru a *zásadně popřela* všechna původní práva duchové svobody, svobodné vědecké učení, nad to i svobodu tisku, svobodu mluveného slova. To znamená zeď, která odděluje každého sociálního demokrata absolutně od bolševismu a komunismu, neboť sociální demokrat není ochoten zřici se tohoto práva člověka k dobru státu. *Stát může usměrňovati toliko vnějšího člověka, jenom jeho skutečné jednání*. Vždy, kdykoli chce stát těmito prostředky spoutat myšlenku, *ubíjí ji*. *Povýšiti absolutní moc státu nad myšlení znamená zasypati prameny duchové obnovy*. Odezíráme-li od krátkých období nouzových, není žádného »*donucení k nepsobodě ve jménu nějaké svobody*«, a to jest právě to, co udržuje přátele práv člověka při neustálé bdělosti a působí, že mezi nimi a těmi, kdož potírají svobodu myšlení, jest a má býti boj a žádný kompromis. Neboť *veškerá kultura, umění především, leč i věda, spočívá na této duchové svobodě*. Upustíme-li od toho, vrátíme se do období církevního státu. »Tu jsme tedy absolutně konservativními a nechceme se vzdáti toho, co přineslo prohlášení práv člověka a práv občanských« praví Dr. Renner. V jiném bodě viděl by však rád obrat: aby se zúžil obor *základních práv* pokud jde o *svobodu hospodářskou*; neboť padla již myšlenka majetku jakožto základního práva — majetek je dán zákonem a může býti zákonem odňat. Bylo velmi často tvrzeno, že stát budoucnosti, který přinese sebou *hospodářské donucování*, nebude ničím jiným než velikými kasárnami. Dr. Renner přiznává se otevřeně k tomuto hospodářskému donucování; neboť *práce, a to tak zvaná všední, práce vyrábějící statky a hodnoty, jest absolutní donucovací nutností holého života*. Práce se musí ko-

nati a společnost nesmí si představovat, že by mohla žít bez práce. Práce je skutečnou, trvalou společenskou nutností, a co jest nutným, to nás váže; musí nás tudíž vázati i zákon o pracovní povinnosti. Teprve mimo okruh nutných životních potřeb, jež musí býti splněny, kterému práce slouží, začíná skutečná říše volnosti, a stát budoucnosti, který by nám přinesl na jedné straně povinnost pracovati, na druhé straně však by nám vzal svobodu ducha a individuálního života, byl by nedokonalou výměnou.

Základní práva francouzské deklarace mají převážně formální charakter, propůjčují formální práva a vyzývají stát, aby je chránil. Nedávají však ničeho. Stát nepřebírá žádné povinnosti k plnění. Vývoj spočívá v tom, aby z práv formálních stala se práva materiální a aby právo na bytí důstojné člověka, právo na zdraví, právo na spokojenou domácnost, právo na život, zkrátka aby práva na kvalifikovanou existenci byla nadána silou základních práv a aby se též uskutečňovala v prováděných zákonech. Vývoj nejde tedy přes ideu základních práv jako přes rozvaliny, nýbrž naplňuje ji teprve novou životní silou a novou látkou. To je tedy právo člověka mimo stát a jeho právo na stát.

Právo uvnitř státu, právo občanské dokazuje: *jednotlivec je spolunositelem státní moci*. Stát neexistuje jako síla metafysická mimo občanstvo, nýbrž stát je vždy také *veškerenstvem všech občanů*. Proto dají se s tohoto hlediska rozvésti občanská práva na několik jednoduchých formulí. *Státní občan jakožto poddaný*, jako subjekt povinností: základní práva požadují, aby povinnosti byly rozděleny stejně! *Státní občan jako podílník státu*, který má podíl na státních institucích — každý má míti stejně právo bráti podíl na institucích státních! Konečně *státní občan jakožto orgán státu* — každý jednotlivec má stejným způsobem spoluudržovati státní vůli: právo volební zvláště a všechna ostatní, v užším smyslu *politická práva*! Tu je podkladem všech základních práv jistá idea, *myšlenka rovnosti*, rovnost povinností, rovnost podílnictví na právech, rovnost politického spoluurčení. Také tu vidíme choulostivé odchylky v dnešní praxi. Fašismus ruší zásadně státoobčanskou rovnost: zařazuje individuum v naprosté nerovnosti do svých korporací a i s těmito nakládá nestejně; aktivní politické právo dává — i to pouze zdánlivě — toliko spřízněncům ve smýšlení, plnou moc vyhrazuje však »vůdci«. To je prostě návrat barbarského práva »*následnictví*« a *středověkých stavů*. Na druhé straně komunisté obmezili volební právo toliko na proletariát (*myšlenka odplaty* a zajištění jeho panství bezprávností nebo menší oprávněností širokých vrstev). Jest otázkou, dá-li se z odplaty za staré bezprávi udělati nové právo a z nouze ctnost. V obou případech jest toto opatření něčím, na čem sociální demokrat zásadně nechce a nemůže míti účasti. Tato rozhraničující čára, která jest vedena mezi námi a všemi přáteli práv člověka na jedné straně a tímto směrem na straně druhé, platí stejně a ještě ve vyšším stupni, pokud jde o *fašismus*, který porušuje ideu státoobčanských práv stavovským principem práv korporálních a dává zanikati státoobčanskému, individuálnímu právu. *Tu není*, praví Dr. Renner, *žádného kompromisu a tu máme všichni povinnost hájiti právo člověka, právo občanské jako základ státního řádu, zastávati se jich proti každému nepřátelskému náporu a předati je budoucímu světu rozšířená přiměřenou obměnou a výstavbou*.

Kde je hranice mezi tím, co my očekáváme od základních práv, a tím, co chtěli jiní před námi? Tvůrcové americké ústavy a prohlášení práv člověka a práv občanských ve Francii měli na mysli toto: tu jsou práva občanů a tam je stát, který je *povolán pouze k tomu*, aby tato práva zaručil a ochraňoval. I to znamenalo na jejich dobu mnoho, znamenalo to vytvořiti *právní stát* na místě starého státu mocenského, byl to *dějinný pokrok*, jehož se nechceme vzdáti za žádné podmínky. Nechceme, aby nějaká veřejná moc vládla mimo zákon, bez ohledu na občany a jejich právo, chceme zachovati základní práva ve smyslu právního státu. Oproti tehdejšímu pojetí, jako by totiž základní práva obsahovala *vyčerpávající souhrn státních úkolů*, jako by tu stát byl pouze k tomu, aby ochraňoval tato práva, vycházíme se stanoviska, že stát má nejen za úkol chrániti právo, nýbrž že má vytčeny i *hospodářské, sociální a kulturní cíle* a těm že má *přizpůsobovati* nebo i *podřizovati práva jedinců* v uvedených absolutních mezích. Toto poslední však vždy toliko cestou zákonitou, t. j. na základě dobře uváženého, demokratickou cestou získaného souhlasu všeho lidu. To je tedy to, co nás odlišuje od mužů z r. 1789, že totiž základní práva a jejich ochrana netvoří již obsah *veškeré* činnosti státní. V základních právech nevidíme již výron

přirozenoprávní konstrukce. Na věc nehledíme tak, že individuum má »od přirozenosti« určitá práva vrozená, jichž nemůže stát porušovati. Neptáme se na to, má-li člověk tato práva od přírody nebo od boha neb od kohokoli jiného, nýbrž víme z dějinné zkušenosti: *Jest to velikou vymožeností lidské kultury, že jsme se naučili ohraničovat právo mezi jedincem a pospolitostí, jest velikou vymožeností kultury, že jsme vybudovali pospolitost na organisované spolupráci individuí a to tak, že rozdělujeme stejně povinnost a právo, společný požitek a společný osud. Tato práva nejsou tedy přirozenými právy ve starém slova smyslu, nýbrž jsou kulturním ziskem, jsou vymoženostmi naší kultury, která chceme zachovati, vybudovati a pochopitelně podle změny společenské struktury také obměniti, která nám však v každé době zaručují společenství, v němž jest vyrovnána organicky věčná protiva mezi individuem a pospolitostí v zájmu obou částí, k jejich nejlepšímu. V této souhře pospolitosti s jedinci, v této právně uspořádané souhře vidíme právě skutečně to, co jest podstatou demokracie, totiž spolupráci všech vzdor vrozenému boji proti všem, nebo, jinak řečeno, boje všech proti všem, leč ve formách práva a právně uspořádanými prostředky! Boj rozbíjí a povznáší. Obmezení boje na právní formy a prostředky odnímá mu účinnost rozkladnou a stupňuje účinnost povznášející. To chce demokracie. V této demokracii — a základní práva jsou podstatnou částí demokracie — vidíme záruku co nejvyššího a nejpokojnějšího vývoje lidské společnosti. Dr. Renner věří, že nenadejde doba — a nepřál by si, aby se socialismus octnul někdy v takovém postavení — která by mohla odezíratí od myšlenky uvéstí právo jedince v soulad s právem veškerenstva. A tak dochází k závěru, že práva jedince, jednou získaná, budou pro vždy nepostrádatelným kulturním majetkem lidstva.*

Ak.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

7. prosince přijal prezident republiky demisi koaliční občanské vlády Udržalovy. Současně jmenoval posl. Udržala předsedou nové vlády a zároveň jmenoval poslance: Dra Edvarda Beneše ministrem věcí zahraničních, Dra Juraje Slávika ministrem vnitra, Dra Ivana Déreera ministrem vyučování a národní osvěty, Dra Alfreda Meissnera ministrem spravedlnosti, Dra Josefa Matouška ministrem průmyslu, obchodu a živností, Rudolfa Mlčocha ministrem železnic, Dra Emila Franke ministrem pošt a telegrafů, Ing. Jana Dostálka ministrem veřejných prací, Bohumila Bradáče ministrem zemědělství, Dra Karla Viškovského ministrem národní obrany, Dra Ludvíka Czecha ministrem sociální péče, Dra Františka Spínu ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, Msgre Dra Jana Šrámka ministrem pro sjednocení zákonodárství a organisace správy, Rudolfa Bechyni ministrem pro zásobování lidu, prof. Dra Karla Engliše ministrem financí.

Současně prezident republiky svolal Národní Shromáždění k řádnému zasedání na 12. prosince t. r.

Po poměrně dlouhé době od 27. října t. r. dochází k ustavení nové vlády, koncentrační vlády československé. Je to vláda, která má v parlamentě nebyvalou majoritu, přes 200 hlasů, takovou majoritu, že by byla s to provádět i změnu ústavy. Je to koalice stran, v níž jsou všechny české strany, v níž jsou dvě strany německé, Svaz německých zemědělců a němečtí sociální demokraté. Z dřívějších stran vládních jsou vyloučeny strana ludová a strana německých křesťanských socialistů. Na místo nich nastupují němečtí sociální demokraté, kterým mimořádný sjezd v Ústí dal placet k politice vládní.

Je zajímavo, jak postupoval vývoj při tvoření nové vlády. Volby přinesly přesun ve prospěch levice, který inkasovala zejména sociální demokracie, ale současně ještě zaznívaly silné dozvuky voleb. V prvních dnech po volbách, kdy ministerský předseda Udržal byl pověřen sestavením nové vlády, vypadala situace tak, že strany bývalé občanské majority, chtěly by býti základem nové majority, která by byla rozšířena o socialistické strany. Socialistické strany prohlásily za nepřijatelnou takovou plat-